

УДК: 330.15; 351:338.486

Машіка Г.В.

Мукачівський державний університет

Моделі впливу геоєкологічних концепцій на розвиток туризму в Карпатському регіоні

У статті конкретизовано основні геоєкологічні концепції, що моделюють розвиток туризму в Карпатському регіоні, до яких віднесено: Концепція моноклімаксу; Концепція переривчастої рівноваги; Концепція поліклімаксу; Концепція природної рівноваги Коммонера; Концепція пристосованості генотипу; Концепція рівнів інтеграції життя; Концепція Робертсона та ін. Виявлено потребу в особливому підході до питань соціально-економічного, геоєкологічного розвитку та забезпечення екологічної стабільності Карпатського регіону, виробленні окремої політики, в тому числі рекреаційної, стосовно гірських територій (гірської політики) у складі загальнодержавної політики і стратегії розвитку. Проаналізовано рекреаційний потенціал Карпатського регіону. Підсумовано, що Карпатський регіон посідає друге місце в Україні за обсягом доходів від рекреаційної сфери (22% від загального обсягу доходів по Україні). Встановлено, що розвиток туризму у Карпатському регіоні регулюється низкою нормативно-правових актів, зокрема Концепцією сталого розвитку туризму. Детальний аналіз Концепції сталого розвитку туризму дав змогу резюмувати, що у класичному вигляді схематична модель сталого розвитку відображається трьома складовими – довкілля, соціум, економіка, які взаємно накладаються. Отже геоєкологічні концепції розвитку туризму є складовою сталого розвитку України загалом, та Карпатського регіону зокрема. При цьому, резюмовано, що виділяють глобальний, континентальний, національний, регіональний рівні у побудові моделей сталого розвитку, в тому числі моделей геоєкологічних концепцій розвитку туризму у Карпатському регіоні та управління ними.

Ключові слова: геоєкологічні концепції, екологічна безпека, туризм, рекреація, Карпатський регіон, сталий розвиток.

Mashika H.V. Models of the influence of geographical and ecological concepts on the development of tourism in the Carpathian region. The article clarifies the main geographical and ecological concepts that simulate the development of tourism in the Carpathian region. These concepts consist in the following: Concept of monoclimate; Concept of punctuated equilibria; Concept of polyclimate; Commoner concept of the natural equilibrium; Concept of adaptation of the genotype; Concept of levels of integration of life; Robertson Concept and others. It has been identified the need for a special approach to the issues of socio-economic, geographical and ecological development and to ensuring ecological stability of the Carpathian region, as well as to the development of a separate policy, including recreational, regarding mountainous territories (mountainous policy) as part of the national policy and development strategy. The recreational potential of the Carpathian region has been analysed. It has also been summarized that the Carpathian region takes the second place in Ukraine in terms of incomes from the recreational sphere (22% of the total income in Ukraine). It has been established that a number of regulatory legal acts regulates the development of tourism in the Carpathian region, mainly by the Concept of sustainable improvement of the tourism. The detailed analysis 'The concept of sustainable tourism development' has made it possible to summarize that the schematic model of sustainable development in the classical form is represented by three components, which are: the environment, the society, and the economy, which mutually overlap. Consequently, the geographical and ecological concepts of tourism development are an integral part of the sustainable development of Ukraine as a whole and the Carpathian region in particular. Herewith, the article has summarized the global, continental, national, and regional levels in the formation of sustainable development models, including models of geographical and ecological concepts of tourism development in the Carpathian region and their management.

Key words: geographical and ecological concepts, ecological safety, tourism, recreation, Carpathian region, sustainable development.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Суспільно-політичні й економічні трансформації в Україні, усе більша її інтегрованість у світовий економічний простір зумовлюють нові погляди на цілі та механізми суспільного розвитку,

характер виробничих відносин у різних сферах господарського життя, роль і місце ресурсних факторів у процесі виробництва, забезпечення належних умов життєдіяльності людей. Нові погляди стосуються і такої важливої сфери забезпечення життєдіяльності соціуму, як природокористування. Загальноприйнята світовим співтовариством концепція сталого розвитку, з якою пов'язується майбутнє людства, не лише розглядає природну складову як головну поряд з соціальною та економічною компонентами людського розвитку, а й вимагає стосовно неї цілої низки обмежень, спрямованих на недопущення деструктивних змін у навколишньому природному середовищі, невиснажливе використання природних ресурсів [8, с. 54]. Забезпечення принципів сталого розвитку, попри їх універсальність, має свої відмінності у різних частинах світу, країнах і регіонах, оскільки не може не враховувати особливості кожної території, включаючи їх природні особливості та специфіку природно-ресурсного потенціалу. Свої специфічні особливості притаманні гірським регіонам світу [9, с. 65].

Протягом двох десятиліть з часу офіційного визнання на Конференції ООН в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. концепції сталого розвитку як дороговказу у майбутнє чимало зусиль науки, органів влади, громадськості зосереджувалося на питаннях сталого регіонального розвитку гірських територій, включаючи регіон Карпат. Результатом цього стало підписання міжнародної Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція), ратифікованої Україною згідно із Законом № 1672–IV від 07.04.2004 р., прийняття за активної участі української сторони Резолюції 315 (2010) та Рекомендації 296 (2010) Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи «Сталий розвиток гірських регіонів і досвід Карпатських гір» [10, с. 47]. Ці та інші документи фактично засвідчують потребу в особливому підході до питань соціально-економічного, геоекологічного розвитку та забезпечення екологічної стабільності гірських регіонів, виробленні окремої політики, в тому числі рекреаційної, стосовно гірських територій (гірської політики) у складі загальнодержавної політики і стратегії розвитку. Необхідність такого підходу зумовлена важливою природною і культурною спадщиною, яку зберігають гірські регіони, особливою вразливістю природи гір до господарського втручання, а також тим, що гори є місцем проживання численних мешканців, для яких задоволення економічних і соціальних потреб досягається значно складніше, ніж для мешканців рівнин [11, с. 25].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Питання еколого-економічного та геоекологічного розвитку Карпатського регіону досліджували багато вітчизняних вчених, зокрема З. Герасимчук, В. Голян, М. Долішній, С. Дорогунцов, В. Кравців, Н. Мікула, М. Хвесик та інші. Питання про розвиток туристичної діяльності та інструментів механізму сталого розвитку інституціональних елементів економічних систем різного ієрархічного рівня, як підсумовує В. Химинець, стали предметом наукових досліджень Н. Внукової, В. Квартальнова, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, Т. Ткаченко, В. Федорченко, І. Черніна та інші. Проблемам розвитку туристично-рекреаційної галузі в Карпатському регіоні присвячені праці І. Школи, В. Кифяка, В. Кравціва, П. Жука, М. Долішнього, М. Вачевського, Н. Недашковської. Розвиток туризму в Україні у контексті Стратегії сталого розвитку знайшли відображення в дослідженнях В. Бабарицької, О. Любіцевої, Т. Ткаченко, І. Смаль, В. Смаль, Л. Черчик та ін. Однак проблема визначення моделей впливу геоекологічних концепцій на розвиток туризму в

карпатському регіоні досліджене недостатньо, що актуалізує тематику нашої статті. Разом з тим, Я. Коробейникова [9] підкреслює, що карпатський регіон з широким спектром туристсько-рекреаційних ресурсів є одним з перспективних в плані розбудови туристичної галузі України [9, с. 91]. Статистичні дані, за словами дослідниці, свідчать про швидкі темпи зростання туристичної галузі в регіоні. Зі зростанням обсягів надання туристичних послуг, розширенням туристичної інфраструктури, екологічна ситуація на територіях в зв'язку з їх рекреаційним використанням може досягти загрозливого стану [9, с. 92-93]. З іншого боку, сприятливий екологічний стан туристичних дестинацій розглядається як важливий, рівноцінний з іншими, чинник розвитку туризму [8].

Метою статті є виокремлення основних геоекологічних концепцій, що моделюють розвиток туризму в Карпатському регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для Карпатського регіону України, який включає територію Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей площею 5660,7 тис. га (9,4% території держави) і є справжньою природною перлиною нашої країни, де зосереджено 22% лісів [15], 26% земель природно заповідного фонду, формується 36% водних ресурсів річкового стоку, розташовано 42% унікальних і рідкісних родовищ підземних мінеральних вод, притаманні несприятливі природно-господарські особливості: низькі питомі показники забезпечення орними землями, погіршена транспортна доступність, ускладнені для господарювання кліматичні й гідрологічні умови [12]. Переважно вони зумовили те, що гірські території поступаються рівнинним за рівнем економічного розвитку. В умовах відкритого ринку праці таке становище призводить до депопуляційних тенденцій і ставить під загрозу збереження своєрідного етнокультурного середовища гір.

Водночас, Карпатський регіон посідає друге місце в Україні за обсягом доходів від рекреаційної сфери (22% від загального обсягу доходів по Україні), випереджаючи Причорноморський регіон (17%) та Приазов'я (13%).

Туристично-рекреаційна галузь Карпатського регіону базується на таких перевагах [4; 5; 6]:

- вигідне географічне положення (Карпатський регіон знаходиться в центрі Європи);
- чинник територіального поділу праці (фактично в Україні є 2 регіони, умови яких дозволяють забезпечувати задоволення суспільних потреб в рекреаційних послугах: Причорноморсько-азовський та Карпатський);
- порівняно висока екологічна безпека регіону (порівняно з іншими регіонами природа Карпат зазнала менших втрат і в багатьох місцях зберегла свій первісний стан, а це дуже важливо для розвитку відпочинку і туризму);
- наявність необхідної природно-ресурсної бази (в регіоні налічується понад 800 джерел і свердловин лікувальних мінеральних вод всіх відомих типів багато з них – унікальні);
- могутній потенціал для розвитку різних видів туризму (мальовничі ландшафти, рельєф Карпат);
- соціально-економічні особливості – край має порівняно низький рівень індустріалізації території, що може сприяти розширенню потенційних можливостей розвитку туристичної індустрії;
- економічна конкурентоспроможність рекреаційної сфери.

З урахуванням наявних в Карпатському регіоні природного, економічного, наукового і технічного потенціалу, а також його історичних і географічних особливостей, стратегічна мета перспективного розвитку території полягає в тому, щоб на основі оптимального використання природи, матеріальнотехнічних, трудових і інтелектуальних ресурсів створити ефективну туристично-рекреаційну систему, яка забезпечить матеріальний добробут населення і екологічну безпеку Карпатського краю. Карпатський регіон володіє багатьма структурними компонентами рекреаційних ресурсів і є рекреаційним регіоном багатопрофільного літнього і зимового, гірсько-спортивного, масового пізнавального й оздоровчого відпочинку та бальнеологічного лікування [14, с. 61].

Весь регіон Карпат має сприятливі кліматичні умови, а також високий природно-рекреаційний та туристично-курортний потенціал, до якого належать бальнеологічні ресурси (лікувальні мінеральні і термальні води, грязі, озокерит тощо), місцеві види лікарських рослин, ліси, лікувальні кліматичні гірські та передгірські ландшафти у поєднанні з поверхневими водоймами та гірськими потоками, який багато в чому визначає соціально-економічний профіль краю та привабливість його як для українських туристів, так і для іноземців [13, с. 122-123].

Одна нині складність ситуації в туристичному секторі економіки Карпатського регіону полягає в тому, що він перебуває під негативним впливом системи чинників мега-, макро- та мезосередовища, непередбачуваних за своїм характером. Це потребує постійного моніторингу подій, запровадження заходів для зменшення впливу негативних чинників, ринкових досліджень змін геопросторових векторів туристичних потоків з метою швидкого реагування на задоволення відкладеного платоспроможного попиту споживачів, розроблення стратегічних напрямів відновлення і розвитку туризму на засадах сталого розвитку. Концепція сталого розвитку туризму з'явилась у відповідь на дві проблеми: з однієї сторони, потреби розвивати прибуткову для нашої держави галузь, а з іншої, враховувати обмеження щодо наявних природних ресурсів та їх збереження. Детальний аналіз Концепції сталого розвитку туризму дав змогу резюмувати, що у класичному вигляді схематична модель сталого розвитку відображається трьома складовими – довкілля, соціум, економіка, які взаємно накладаються. Отже геоекологічні концепції розвитку туризму є складовою сталого розвитку України загалом, та Карпатського регіону зокрема. При цьому виділяють глобальний, континентальний, національний, регіональний рівні у побудові моделей сталого розвитку, в тому числі моделей геоекологічних концепцій розвитку туризму у Карпатському регіону та управління ними.

У світлі сказаного апелюємо до думки А. Бачуріна [2]. Дослідник наголошує на необхідності виділення місцевих – локальних, об'єктних рівнів (адміністративно-територіальних одиниць районного, низового рівня, населених пунктів, окремих підприємств) моделей сталого розвитку на основі урахування сучасних геоекологічних концепцій задля належного й всеохопного управління процесом становлення туристичної сфери на території Карпатського регіону.

Суть і важлива передумова переведення туризму країни та її регіонів на модель геоекологічних концепцій розвитку полягає в тому, щоб інтереси соціального прогресу, екології та економіки були всебічно зрівноваженими, збалансованими й оптимізованими за максимально можливою кількістю демографічних, соціальних, екологічних, економічних, виробничих і техніко-технологічних параметрів, показників тощо [7, с. 162].

З метою розтлумачення сутності геоекологічних концепцій розвитку, що моделюють розвиток туризму в Карпатському регіоні, наведемо перелік основних з них:

- концепція абсолютної заповідності;
- концепції виду;
- концепція глобальної рівноваги Медоуза;
- концепція градуалістичної еволюції;
- концепція континууму;
- концепція мінімального розміру популяції;
- концепція моноклімаксу;
- концепція переривчастої рівноваги;
- концепція поліклімаксу;
- концепція природної рівноваги Коммонера;
- концепція пристосованості генотипу;
- концепція рівнів інтеграції життя;
- концепція Робертсона.

Детальний аналіз кожної з концепцій дав змогу встановити, що актуальним питанням для Карпатського регіону є збереження екологічно збалансованого соціально-економічного сталого розвитку, при якому використання інфраструктури туризму має забезпечувати збереження унікальних і типових природних ландшафтів. Відтак, вважаємо, що серед запропонованих моделей впливу у практичній площині розвитку туризму регіону дотримуватися доцільно регіональної моделі. Це уможливить урахування екологічних особливостей згаданих територій. Адже кожен регіон володіє специфічним переліком природних факторів й особливостями їх прояву [1, с. 39-40]. При цьому можна стверджувати, що для гірських регіонів притаманні специфічні риси у прояві природних факторів та їх впливі на соціально-економічні складові регіональних суспільних систем. Видається можливим спрогнозувати, що регіональна модель урахування геоекологічних концепцій розвитку туризму в Карпатському регіоні матиме максимальну ефективність за умови дотримання принципів концепту абсолютної заповідності. Ідея абсолютної заповідності – еколого-філософська концепція охорони природи (як самих природних об'єктів, так і спонтанних екологічних процесів, що відбуваються в них) шляхом створення спеціальних територіальних утворень (природних заповідників) і введення в них суворого природоохоронного режиму. Концепція абсолютної відповідності має окремі віддзеркалення у природоохоронному законодавстві України (стаття 16 Закону України «Про природно-заповідний фонд України»).

Гірські території наштовхуються на непрості виклики в економічному та соціальному зростанні внаслідок складних для розвитку господарства та життєдіяльності населення природних умов і потребують особливої політики регіонального розвитку [1, с. 41]. Моделі впливу геоекологічних концепцій розвитку туризму у Карпатському регіоні ураховують необхідність особливого комплексного підходу до питань сталого розвитку гірських регіонів, яка визнана міжнародним співтовариством й знаходить відображення у законотворчій та практичній діяльності вітчизняних органів державного управління [3, с. 185-186]. Окреслена нагальність підтверджена ратифікованими Україною важливими міжнародними документами, зокрема Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат (Закон України № 1672–IV (1672–15) від 07.04.2004 р.).

Вважаємо, що забезпечення реалізації моделей впливу геоecологічних концепцій розвитку туризму у Карпатському регіоні передбачає реалізацію комплексного підходу до розв'язання проблем сталого розвитку цього регіону. Упровадження ідей геоecологічних концепцій вбачається через інтегрування у національну та регіональну стратегію і політику розвитку туризму Карпатського регіону окремої політики, орієнтованої конкретно на гірські регіони. До цього закликає Рекомендація 296 (2010) Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи «Сталий розвиток гірських регіонів і досвід Карпатських гір». Такий підхід підтримано в Україні. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.09.2011 р. №896–р передбачено розробку проекту Державної програми сталого розвитку Українських Карпат як складової частини програми Європейського Союзу «Карпатський простір» [4, с. 69].

Детальний аналіз наукової літератури дав змогу встановити, що важливою складовою моделей впливу геоecологічних концепцій на розвиток \ туризму у Карпатському регіоні є формування рекреаційних кластерів, що дасть змогу ефективно використовувати природні та антропогенні рекреаційні ресурси, історичну та культурну спадщину і значно посилить вплив сфери рекреації і туризму на економічний розвиток регіону. Організація та діяльність кластеру у сфері рекреації є надзвичайно актуальною, адже кластер може бути одним з основних елементів організаційно-економічного механізму регулювання діяльності в рекреаційній сфері та мати великий вплив на підвищення ефективності управління [5, с. 45]. Саме кластер може найкращим чином сприяти об'єднанню однорідних туристичних підприємств та супутніх фірм і організацій, що виробляють і реалізують рекреаційно-туристичні послуги та створити гідну конкуренцію подібним туристичним продуктам на міжнародному ринку. Кластерні утворення сьогодні є ефективною формою регіонального розвитку, організації інноваційних процесів. Адже, як стверджують науковці, власне геоecологічна інфраструктура є невід'ємним і обов'язковим елементом системи регулювання екологічного балансу території. Вона розглядає основні проблеми взаємодії суспільства (виробництво й населення) і природи, які найбільш гостро проявляються у процесі природокористування [6, с. 154].

У світлі сказаного, вважаємо, що використання кластерів у межах реалізації моделей впливу геоecологічних концепцій на розвиток туризму у Карпатському регіоні передбачають конкуренцію не окремих підприємств, а їхніх об'єднань, які намагаються скоротити власні витрати завдяки кооперації. Об'єднання у кластери різних суб'єктів соціально-економічних відносин формують специфічне економічне середовище з метою розширення взаємозв'язків у сфері торгівлі, вільного переміщення капіталу, людських та інформаційних ресурсів.

Загалом, визначаючи поняття кластер, вчені прийшли до спільної думки, що це географічно локалізована сукупність виробничо-активних суб'єктів економічної діяльності [4, с. 126], територіальне об'єднання взаємозалежних підприємств та установ у межах відповідного промислового регіону, які тісно співпрацюють із науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоздатності своєї продукції (тут – туризму Карпатського регіону) та економічного зростання регіону. Кластери як соціально-економічне утворення не виникають відразу. Становлення кластерів проходить певні етапи:

1. Встановлення партнерських відносин між підприємствами.
2. Згуртування технологічно пов'язаних підприємств (підприємств

однакової спеціалізації – рекреаційної, туристичної, курортної).

3. Залучення суміжних і підтримуючих організацій та інфраструктурних підприємств.

4. Ефективне використання економічного середовища.

5. Укладання угод про співпрацю.

Вважаємо, що використання геоecологічних кластерів сприятиме розвитку туризму в Карпатському регіоні та забезпечить екологічну безпеку регіону, запорукою якої є раціональне використання водних та лісових ресурсів. Завдяки збереженню цих ресурсних рекреаційних комплексів та їхнього потенціалу можливим є не тільки розвиток туристичного комплексу регіону, але й підвищення фінансово-економічних показників.

Висновки. Таким чином, проблематика реалізації моделей впливу геоecологічних концепцій на розвиток туризму у Карпатському регіоні неухильно трансформується із наукової у практичну площину і потребує відповідних конструктивних напрацювань щодо шляхів та механізмів такого розвитку. Для досягнення цієї мети розвиток туризму в Карпатському регіоні повинен стати державною політикою, спрямованою на те, щоб зробити оцінку існуючих природних туристичних ресурсів, не будувати поблизу них промислових об'єктів; проводити очищення водойм і благоустрій пляжів; створювати заповідники з метою зберігання незайманої природи, що є одним з основних туристичних ресурсів; розвивати національні ремесла; сприяти створенню фольклорних ансамблів; проводити фестивалі мистецтв, розраховані на притягнення іноземних туристів; здійснювати реставрацію пам'яток історії, мистецтва й архітектури, музеїв; створювати нові туристичні центри, освоюючи при цьому райони, які раніше вважалися непридатними для туризму і відпочинку. **Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо** у дослідженні екологічних кластерів розвитку туризму в Карпатському регіоні, що дасть змогу забезпечити максимально ефективне використання наявних природно-ресурсних багатств.

1. Антюфеев Г.В., Жигирев Н.Н., Низаметдинов Ш.У. Модели распределения ресурсов мегаполиса между секторами туристического бизнеса. *Экономика и математические методы*. 2002. Т.38. № 4. С. 39–48.
2. Бачурін А.В. Економетричні методи в системі управління. К. : Наук. думка, 1993. 179 с.
3. Блага М.М. Эколого-рекреационная эффективность природопользования: основные факторы. *Україна: географічні проблеми сталого розвитку: Зб. наук. праць*. 2004. Т. 3. С. 185-187.
4. Гальчинський А. Україна на перехресті геополітичних інтересів. К. : Знання України, 2002. 180 с.
5. Герасимчук З.В., Поліщук В.Г. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2006. 248 с.
6. Гетьман В.І. Стан і перспективи розвитку бальнеологічних курортів Українських Карпат. *Регіональна економіка*. 2001. № 3. С. 152–160.
7. Зінов'єв Ф.В., Бартошук О.В. Інноваційний підхід до розвитку туристичної галузі України. *Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал*. 2012 . №4(30). С. 161–164.
8. Зіновчук Н.В. Екологічна політика в АПК: економічний аспект: монографія. Львів: Львівський держ. аграр. ун-т, ННБК «АТБ», 2007. 394 с.
9. Коробейникова Я.С. Екологічні проблеми територій туристичних дестинацій. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування. Науковотехнічний журнал*. 2013. №1(7). С. 91-94.
10. Коробейникова Я.С. Стратегія збалансованого туризму: конспект. Івано–Франківськ: Факел, 2011. 147 с.
11. Лемешев М. Я. Оптимізація рекреаційної діяльності. К. : Наук. думка, 1996. 78 с.
12. Лендел М. Земельні ресурси Карпатського регіону: проблеми використання і охорони: монографія. Ужгород : Карпати, 2007. 256 с.

13. Павлов В.І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації) : монографія. Луцьк : Настир'я, 2000. 580 с.
14. Слі Б. Інтеграція у галузеву політику питань збереження біологічного та ландшафтного різноманіття: розвиток екологічного туризму в Україні. *Збереження і моніторинг біологічного та ландшафтного різноманіття в Україні*. К. 2000. С. 59-67.
15. Статистична інформація Головних управлінь статистики України у Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій областях [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/ file/link/137290/file>.
1. Antyufeev H.V., Zhyhyrev N.N., Nyzametdynov SH.U. Modely raspredelenyya resursov mehapolysa mezhdru sektoramy turystycheskoho byznesa. *Ékonomyka y matematycheskye metody*. 2002. T.38. №4. S. 39–48.
2. Bachurin A.V. Ekonometrychni metody v systemi upravlinnya. K. : Nauk. dumka, 1993. 179 s.
3. Blaha M.M. Ékoloho-rekreatsyonnnaya éffektyvnost' pryrodopol'zovanyya: osnovnye faktory. Ukrayina: heohrafichni problemy staloho rozvytku: Zb. nauk. prats'. 2004. T. 3. S. 185-187.
4. Hal'chyns'kyy A. Ukrayina na perekhresti heopolitychnykh interesiv. K. : Znannya Ukrayiny, 2002. 180 s.
5. Herasymchuk Z.V., Polishchuk V.H. Polityka rozvytku problemnykh rehioniv: metodolohichni zasady formuvannya ta realizatsiyi : monohrafiya. Luts'k : Nadstyr'ya, 2006. 248 s.
6. Het'man V.I. Stan i perspektyvy rozvytku bal'neolohichnykh kurortiv Ukrayins'kykh Karpat. Rehional'na ekonomika. 2001. № 3. S. 152–160.
7. Zinov'yev F.V., Bartoshchuk O.V. Innovatsiynny pidkhid do rozvytku turystychnoyi haluzi Ukrayiny. Innovatsiyna ekonomika. Naukovo-vyrobnychyy zhurnal. 2012. №4(30). S. 161–164.
8. Zinovchuk N.V. Ekolohichna polityka v APK: ekonomichnyy aspekt: monohrafiya. L'viv: L'vivs'kyy derzh. ahrar. un-t, NNVK «ATB», 2007. 394 s.
9. Korobeynykova YA.S. Ekolohichni problemy terytoriy turystychnykh destynatsiy. Ekolohichna bezpeka ta zbalansovane resursokorystuvannya. Naukovotekhnichnyy zhurnal. 2013. №1(7). S. 91-94.
10. Korobeynykova YA.S. Stratehiya zbalansovanoho turyzmu: konspekt. Ivano–Frankivs'k: Fakel, 2011. 147 s.
11. Lemeshev M. YA. Optyimizatsiya rekreatsiynoyi diyal'nosti. K. : Nauk. dumka, 1996. 78 s.
12. Lendyel M. Zemel'ni resursy Karpat'skoho rehionu: problemy vykorystannya i okhorony: monohrafiya. Uzhhorod : Karpaty, 2007. 256 s.
13. Pavlov V.I. Polityka rehional'noho rozvytku v umovakh rynkovoyi transformatsiyi (teoretyko-metodolohichni aspekty ta mekhanizmy realizatsiyi) : monohrafiya. Luts'k : Nastyr'ya, 2000. 580 s.
14. Sli B. Intehratsiya u haluzevu polityku pytan' zberezheniya biolohichnoho ta landshaftnoho riznomanittya: rozvytok ekolohichnoho turyzmu v Ukrayini. Zberezheniya i monitorynh biolohichnoho ta landshaftnoho riznomanittya v Ukrayini. K. 2000. S. 59-67.
15. Statystychna informatsiya Holovnykh upravlin' statystyky Ukrayiny u Zakarpat'skiy, Ivano-Frankivs'kiy, L'vivs'kiy ta Chernivets'kiy oblastiakh [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu : <http://www.me.gov.ua/ file/link/137290/file>.

Подано до редакції 25.01.2019

Рецензент – доктор географічних наук А.В. Гудзевич